

BLANKA HENRIKSSON

Vaggvisor

Vardagens rituella sjungande

Musiken omger oss i vardagen där den strömmar från bland annat tv-spel, sociala medier och högtalare i affärer (se t.ex. Quiñones m.fl. 2013; Stenbäck 2016). Samtidigt sker mycket av vårt eget vardagliga musicerande inför en mycket liten publik eller ingen alls, som när vi sjunger i duschen eller i bilen (Hyltén-Cavallius 2017). En form av vardagligt sjungande riktat mot en eller ett par lyssnare är det som försiggår på sängkanten då ett barn nattas. Vaggvisor sjungs och har sjungits i de flesta kulturer (Aubinet 2024), men trots att vaggvisor i Finland dokumenterats åtminstone sedan 1800-talets traditionsinsamlingar (Österlund-Pötzsch & Ekrem 2008) saknas en systematisk forskningsinsats. Visgenren har studerats inom språkvetenskap (t.ex. Segerstahl 2011), psykologi och sociologi (till exempel Nandakumara 2017), samt i ett fåtal etnografiska undersökningar (Aubinet 2024; Bonnár 2014). Det planerade forskningsprojektet ”Sånger som förbinder” har som mål att bidra med ny och fördjupad kunskap om vaggvisor och vaggvisesjungande i det svenskspråkiga Finland samt Sverige.

Som ett avstamp för projektet gick Svenskt visarkiv (SVA) och Institutet för språk och folkminnen (Isuf) i Sverige i december 2023 ut med en gemensam frågelista om vaggvisor för att få mer kunskap om vad som sjungs i dag, men också om vad som sjöngs förr (Henriksson m.fl. 2024). Samma frågelista skickades sedan ut av Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS) i augusti 2024. Isufs frågelista fick sammanlagt 142 svar, SVA:s 120 svar och SLS:s 40 svar. Majoriteten av skribenterna är kvinnor, men männen finns

med också i deras berättelser som pappor och makar som sjungit och sjunger för sina barn. Denna artikel koncentrerar sig på svaren som skickats in i Finland, och alla exempel är tagna ur detta material samt ur äldre arkivmaterial och tryckta samlingar av visor. Materialet är likartat i de olika länderna, även om repertoaren varierar något. Svararna behöver inte heller nödvändigtvis enbart berätta om förhållanden i Finland.

Med utgångspunkt i det finlandssvenska materialet är artikelns syfte att belysa vaggvisor och vaggvisesjungande som en del av vardagens rituella inramning. Frågelistans fokus låg på att få människor att berätta om sitt eget förhållande till sång vid nattningen av barn; hur de sjunger, vad de sjunger och varför de sjunger. På så sätt skapades ett källmaterial av minnen och erfarenheter av att sjunga eller bli sjungen för. Vi valde att tala om vaggvisor och ”godnattsånger” för att de svarande inte skulle tro att vi var ute efter någon specifik genre, utan just sånger och nynnande som används för att söva eller lugna.

Vaggvisor i folkmusiken

Vaggvisorerna fanns med i programförklaringen för insamlingen av folklöre som gjordes i Svenska litteratursällskapetets regi redan 1887, och i den allra första arkivsamlingen SLS 1 – *Material insamlat av Österbottniska studenter* finns två visor kategoriserade som vaggvisor: ”Det var en gammal gumba” samt ”Ekorn gick på ängen och slog”. I senare samlingar finns flera andra exempel. Vilka

visor som kategoriserats som vaggvisor i arkiven är beroende av både den som framfört och den som samlat in: sångarna har den praktiska erfarenheten och insamlarna en vetenskaplig syn på hur folkvisor ska klassificeras samt repertoarkännedom. Frågor man kan ställa arkivmaterialet i dag är om informanterna har förmedlat vaggvisor som de själva sjungit för att vyssja ett barn eller visor som insamlare kategoriserat som vaggvisor. Den knapphändiga kontextuella information som finns i arkiven gör frågan svår att besvara. Hur mycket av visorna hamnar i en annan kategori när de lämnar insamlingsituationen, antingen redan i nedtecknings- eller inspelningsögonblicket, eller senare i samband med arkivförtecknandet?

Helt klart är att vissa klassiska vaggvisor återfinns gång på gång i arkivsamlingar och tryckta utgåvor, men om de har varit de vanligaste eller om de kanske är de mest genrespecifika är svårt att säga. När man försöker spåra vaggvisor i äldre tryckta samlingar, som till exempel Adolf Iwar Arwidssons *Svenska fornsånger 3. En samling af kämpavisor, folk-visor, lekar och dansar, samt barn- och vallsånger* (1842), finns vaggvisorna inte som egen kategori utan sorteras in under till exempel "Barnsånger och werser" där åtminstone de fyra eller fem första kategoriseras som vaggvisor senare (Vyssa, lulla litet barn; Ro, ro liten kind; Ro, ro till fiskeskär, Lilla Lasse sitter och gråter; Liten pilt hade en guldvagn), eller "Wallqväden" (Tullul i Logen; Tulla hem och tulla vall; Tuli luli, lefver han än?). Märta Ramsten menar att de flesta vaggvise- och vallvisevarianter har en mycket ålderdomlig uppbyggnad, med både text- och melodistoff som kan ses som "vandrande formler" (Ramsten 1980:108), och vi hittar än i dag spår av mycket gamla melodier och texter i den aktiva repertoaren (se Henriksson under utgivning a).

I det bondesamhälle där vaggvisorna samlats in var barnpassning en del av de vardagliga

rutiner som utfördes främst av hushållets kvinnliga medlemmar. Små barn vaktades av äldre syskon, mödrar samt mor- och farföräldrar (se t.ex. Szabó 1971:21, Frykman & Löfgren 2019:105), och när barnen skulle sova var det på dessa personers ansvar. Även i frågelistmaterialet berättas hur äldre barn som vaktat yngre sjungit för dem: "När jag jobbade som barnvakt som tonåring så sjöng jag mycket vaggvisor" (kvinna född 1986).

Vaggvisor kan kategoriseras som ett slags arbetsvisor, i det att de underlättar arbetet genom att vara till hjälp i arbetsuppgiften men också skapa omväxling i det monotona. Barnpassning var tidigare någonting som skedde samtidigt som annat arbete om möjligt, och därför finns exempel på att de visor som sjöngs för att söva barn kunde vara direkt kopplade till hantverk som spinnande av garn och liknande (Blom 1977:96, 279). I andra fall har arbetsvisor som sjungits under fiske också använts som vaggvisor (Blom 1977:148), och gränsen mellan genrerna blir otydlig när visorna rör sig mellan olika sammanhang.

Innehållsmässigt knyter många av vaggvisorna an till själva nattningsakten genom att antingen beskriva den eller uppmana barnet att somna. Ett vanligt inslag är olika formelartade uttryck som anspelar på vaggandet eller vysjandet men också skapar monotona upprepningar som verkar sövande. Susanne Rosenberg påpekar att det inte går att veta hur länge man behöver sjunga för att få ett barn att somna, och därför är själva utgångspunkten för musicerandet att det finns en bank av fraser och ett fortlöpande musikskapande som kan förlänga visan efter behov (Rosenberg 2009:175). I följande exempel från Vasatrakten är frasen "tuss lulle" en typisk vaggningsfras och texten innehåller ett rent hot om att låta vaggan (lullan) stanna, så att barnet vaknar och börjar gråta.

Tuss lulle mammas barn
tjäna mig en bulla.
Om jag icke bullan får,
skall jag låta lullan stå
å barnet ska få gråta.
(Nordlander [1886]:[9].)

Folkloristen Barre Toelken menar att det finns en distinkt skillnad mellan vad sångaren gör med vaggvisan och vad visan i sig säger, och båda dessa – ibland rakt motsatta – budskap kommuniceras på en och samma gång (Toelken 1989). Många nordiska vaggvisor innehåller rent obehagliga teman som svältande och föräldralösa barn, samtidigt som de har sjungits lugnt och rytmiskt för att skapa förutsättningar för att barnet som lyssnar ska kunna somna tryggt.

Kvällsrutiner och trygghet

Hur människor tänkt kring vaggvisesjungandet i äldre tider är svårt att veta, men genom svaren på frågelistorna kan vi få en uppfattning om 1900- och 2000-talets föräldrars erfarenheter av och tankar om att sjunga ett barn till sömns, eller att bli sjungen för. Nattningsproceduren är en av de vardagsritualer som rutar in dagen i tydliga faser, och också den ritual som avrundar barnets och föräldrarnas gemensamma dag. Sången är ofta det element som markerar ritualens slut och nattens inträde. Vaggvisan blir inte bara slutsignalen för barnet, utan många föräldrar som svarat på frågelistorna lyfter fram den känsla av avslut som inträder när vaggvisorna har sjungits och nattningsproceduren är över. Det formelartade upplägget där allting görs i en speciell, alltid återkommande ordning lyfts fram som grundläggande. Det skapar trygghet för barnet men underlättar också för föräldrarna, som inte behöver förnya sig dag efter dag.

”Nattandet ska vara tryggt och upprepningar har stor betydelse för att skapa trygghet och tradition. En gång när nattandet drog ut på tiden och hon hade svårt att somna, tog min vanliga repertoar slut och jag sjöng genom alla snappsånger jag mindes, med låg röst; inte uppspelt. (Kvinna född 1950.)

Att sjunga en vaggvisa är en typ av praktiskt och mycket privat vardagssjungande som är beroende av skälet till att man sjunger: någon ska somna. Därför premieras andra musikaliska kvaliteter än sjungande i mer publika situationer. Du behöver inte ha en bärande och stark röst som ska nå ut till en stor publik när du sjunger vaggvisor. Sångarna beskriver i stället olika taktiker som används för att få önskad sövande effekt både när det gäller hur man väljer sång och hur man sjunger själva sången. Att när barnet nästan somnat sluta sjunga med ord och börja nynna eller rentav viska skapar en god miljö för att sömnen ska fortgå (jfr Espeland 2009:35). Vaggvisorna i sig kan med fördel vara tråkiga i det att de är enformiga eller entoniga, eftersom det underlättar sövningsproceduren.

”När jag sjunger en vaggvisa när jag nattar barn så sjunger jag den ofta ganska dämpat och långsamt, och ofta i en lägre tonart än jag annars skulle välja. Ibland nynnar jag en extra vers i slutet. (Kvinna född 1984.)

Också personer som inte anser sig kunna sjunga, eller inte skulle tillåta sig att sjunga i sällskap med andra, kan, och får, sjunga för sina barn. Trots detta finns det flera informanter som berättar att de slutat sjunga när barnet blivit lite äldre, medan andra fortsatt sjunga i många år under barnets uppväxt. Det nyfödda barnet upplevs kanske som mer förlåtande eller inte ännu inskolad i ett musikkritiskt perspektiv där sång är en prestation som ska bedömas och kvalificeras för

att vara existensberättigad. Sången har också en stark del i att skapa vad Victor Turner (1969) kallar *communitas*, en ostrukturerad gemenskap där människor deltar på lika villkor samlade kring en ritual, som i det här fallet skulle vara nattningsproceduren. Känslan av *communitas* skapar band som knyter barn och föräldrar, eller den som vårdar för tillfället, närmare varandra. Det uppstår en intim situationsbunden gemenskap med starkt fokus på närhet, trygghet och ömhet (Henriksson under utgivning b).

” [En visa har jag] fått med mig hemifrån i versionen: Vyss lull lilla barnet, mamma sitter och nystar garnet. Pappa går på långa bron köper åt barnet gulleskor, gulleskor med spännen, barnet sover så länge. Bara en vers. Sjöng den flera gånger och svagare och svagare tills den övergick i ett nynnande och sedan slutade på en uppton för att barnens undermedvetna skulle fortsätta nynna sången och vara det trygga rytmiska som de själva avslutade. Under hela sången förde jag [handen] sakta på täcket, håret eller ryggen för att de skulle känna närheten av pappa. (Man född 1955.)

Trygghet är överlag ett ord som återkommer i frågelistsvaren, både som ett ideal och som verklighet. Sångaren kan beröra barnet både med rösten och med kroppen som i exemplet ovan. Relationen mellan det lilla barnet och dess vuxna närstående fångas i beskrivningarna av en vardaglig ritual och dess beståndsdelar.

Väntan och frustration

Samtidigt är verkligheten inte alltid så fungerande som man kunde önska, och nattningsceremonierna kan dra ut på tiden när nattvilan inte anländer. En man född 1985 berättar att nattningen efter kvällsmål och tandborstning

innebär nattsaga, ”en gonattkram och till slut en till tre nattvisor”, vilket tyder på en rutinerad procedur. Men ibland kan även den mest etablerade rutin drabbas av avbrott eller störningar, och han förklarar att ”[i] några stadier har man fått sjunga till barnen somnar, upp till en timme eller mer”. I dessa situationer kan vaggvisesjungandet anpassas och modifieras så att orden byts ut till ett entonigt nynnande, rösten sänks, volymen likaså eller mångfalden verser i en visa byts ut mot en enda vers som upprepas gång på gång. Variation och improvisation är en självklar utgångspunkt för sjungandet av vaggvisor (Rosenberg 2009:159).

” Min dotter kallade Vyssan lull för Koka kittel, och jag minns hur hon brukade kräva den med bestämd röst. Det var nog favorit nummer ett och jag loopade den ibland så långt att den höll på i en evighet. Den är en sådan sång som man kan sjunga tystare och tystare tills den bara är små ljud som blir glesare och glesare, vilket är väldigt bra om barnet har svårt att somna. (Kvinna född 1976.)

Även om nattningsstunden vanligtvis präglas av ett lugn och en innerlighet kan stunden också skapa otålighet eller stress hos den vuxna. Bortom barnsängen eller vaggan väntar kanske oavslutade hushållssysslor eller möjlighet till egen tid. Drar nattningen ut på tiden blir stunden präglad av väntan på något annat. Väntan på att barnet ska somna, väntan på att de vanliga sysslorna ska kunna återupptas igen eller att dagen småningom ska kunna avslutas för den vuxna också (Henriksson under utgivning b). ”Jag ser ofta fram emot? den mysiga stunden men förstås vet man att ’hemarbetet’ alltid väntar”, skriver en kvinna född 1986. Vaggvisor har därför inte bara fungerat lugnande utan också använts av den sjungande för att fördriva

tiden under en relativt enformig sysselsättning. Ibland blir känslan under nattningen snarast en av frustration när lugnet för kvällen inte infaller som förväntat.

”Otrevliga upplevelser med barnen – då de inte kunde somna och man var irriterad för det fanns 1000 saker som skulle göras och ordnas. Eller när det varit jobbiga dagar för barnen och de bara grät och skrek för de var så besvikna på andra kamrater. (Man född 1955.)

Denna väntan på att nattningen ska vara över, eller frustrationen över att den inte blir den lugna avslutningen som önskas, syns också i föräldrars dåliga samvete över att de inte ger barnet sin fulla uppmärksamhet hela tiden. Kanske avslutas nattningsproceduren med att mobiltelefonen kommer fram för att ge förströelse i väntan på att barnet ska somna som i citatet nedan. Ordet paja är i finlandssvenskan en vardaglig benämning på klappa eller smeka.

”Nattningen är superhärlig! Eftersom vi har delat upp den så vi gör varannan kväll blir man inte heller ”frustrerad” som en del kompisar verkar bli. Jag försöker njuta av varje stund. Tyvärr så tar jag varje kväll till sist min egna telefon fram och scrollar när jag pajar henne för att hållas vaken och ha ”något” att göra. (Kvinna född 1986.)

Föräldraskapet är fyllt av krav både utifrån och inifrån. Även om lösningar finns för att minska bördan, som i exemplet ovan, är det inte alltid de räcker till. En kvinna född 1981 berättar att ”[n]attningsstunden väcker ganska olika känslor” hos henne eftersom hon vill att den ska vara mysig men målet inte alltid uppnås. I stället händer det att sonen som ska nattas hoppar, sparkas eller snurrar runt i sängen utan att komma till ro, oavsett hur hon försöker lugna

honom genom läsning och sång. Hon beskriver hur en misslyckad nattning får henne att känna sig sårad eftersom hon försöker så gott hon kan men måste ge upp och lämna över nattningen till den andra föräldern. Besvikelse uppstår när de vuxnas förväntningar om ett stämningsfullt avslut på dagen kommer på skam. Andra nattningar präglas av en utdragenhet som går över den tid som den vuxna är beredd att tillbringa vid sängkanten och det klockslag då hen kanske själv skulle vilja gå och lägga sig.

”Nattningen är mysig, men förstås tålamodsbeprövande de gånger det tar länge och barnet inte alls är med på noterna. Det är också jobbigt då man själv är trött efter en lång dag och inte alls skulle ha problem att somna. Ibland somnar jag själv tillslut bredvid sängen. (Kvinna född 1985.)

Att den vuxna somnar under nattningen är långt ifrån ovanligt, men upplevs kanske som ett misslyckande på olika sätt. Ritualen får inte det tydliga avslut som förväntas, när barnet somnar och den vuxna lämnar sitt fullbordade verk. Om inte annat störs kvällsrutinen och nattsömnen för den vuxna i detta skede.

Repertoarval av olika slag

Vad sjunger man för ett barn som ska sova? Jo, vaggvisor. Men när man frågar människor om nattning och sång visar det sig att vaggvisan är en genre som dels är mycket tydlig (det finns specifika vaggvisor), dels en öppen kategori där man tycks kunna stoppa in nästan vad som helst.

Valet av vaggvisa påverkas av många olika faktorer, men vanligt är att det handlar om en visa som är kort och väl inarbetad så att det inte behövs någon påminnelse om text eller melodi. Många gånger återupptäcks barndomens repertoar när människor själva blir föräldrar,

och sånger som inte sjungits på årtionden finns latent i minnet. ”Vissa visor och sånger känns det som om jag alltid kunnat”, skriver en kvinna född 1981 när hon redogör för sin stora repertoar av visor vid nattningen och hänvisar till att hon förmodligen lärt sig dem som riktigt liten. Men hon berättar också att hon aktivt utökat sin repertoar genom nytillskott från Spotify och sångböcker.

Även om traderingen av vaggvisor går från äldre till yngre finns det också många exempel på sånger som i stället tas från samtiden, eller rentav lärs in från en yngre generation. Föräldrarna plockar upp barnvisor från sina barns repertoar som de inte själva sjungit i barndomen. Med föräldraskapet uppstår nya situationer för vardagligt sjungande både i hemmet och utanför det genom sångstunder arrangerade av föreningar och församlingar. Barnen kommer också hem från barnomsorgen med nya visor och önskar att föräldrarna sjunger dessa. Vaggvisorna kommer på så sätt in i vardagen samtidigt med föräldraskapet. Dessutom påverkar årstiderna valet av visor: flera berättar hur till exempel julvisor smyger sig in i vaggvisorepertoaren i december, eller vår- och sommarvisor under sommarhalvåret. En annan mycket utbredd kategori är alla de visor som kommit in i repertoaren genom barnkultur i form av böcker, film och tv-serier, där Astrid Lindgren bidragit med en stor del. Hit hör också regelrätta vaggvisor som framförts i filmer som *Pippi på de sju haven* (”Sov alla”, musik Georg Riedel 1970), *Alla vi barn i Bullerbyn* (”Alla ska sova för nu är det natt”, musik Georg Riedel 1986) och *Ronja Rövardotter* (”Vargsången”, musik Björn Isfält 1984), och som blivit populära vardagssånger. Ett annat exempel som återkommer i materialet är ”Klättermusens vaggvisa” (”Vyss lull lilla palt”) från den norska författaren Thorbjørn Egners berättelse om djuren i Hackebackeskogen (1953). I följande exempel, som har sin motsvarighet i

många av svaren, ser vi bredden i den repertoar som sjungs för att natta barn. Här samsas barnvisor med folkvisor och visor av trubadurer som Evert Taube och Olle Adolphson, samt julmusik.

” Jag har sjungit åtminstone följande sånger:

Tula hem och tula vall, Blinka lilla, Ekornn satt i granen, Mors lilla Olle, Sov du lilla videung, Byssan lull, Idas sommarvisa, Kling klang klockan slår, Vem kan segla, Vinden drar, Känner du Lotta min vän, Å jänta o jag, Höga berg och djupa dalar, Vårvindar friska, En vänlig grönskas rika dräkt, Var inte rädd för mörkret, Mumintrollets visa, Höstvisa, Dansen på Sunnanö, Fritjof&Carmencita, Barn är ett folk och dom bor i ett främmande land... och säkert många andra sånger som jag inte kommer ihåg.

Till jul, ungefär efter första advent, sjöng jag alltid traditionella julvisor och julpsalmer (Kvinna född 1972.)

En kategori vaggvisor som förekommit redan i tidiga utgåvor av sångböcker är de som ursprungligen uppfattats eller fungerat som vallvisor. Här finner vi en av de allra vanligaste också i senare tid, nämligen ”Tula hem och tula vall” oftast återgiven i den variant som tillskrivits Alice Tegnér och bland annat tryckts i den mycket spridda sångboken *Nu ska vi sjunga* (Peterson 1942). Visan nämns i flera frågelistsvar, bland annat här ovan. Astrid Lindgren låter Pippi Långstrump använda melodin för sin vaggvisa ”Sov du lilla lusegris” som hon sjunger för apan Herr Nilsson i tv-serien från 1969.

I Johan Nordlanders *Svenska barnvisor och barnrim* från 1886 finns flera kategorier av vaggvisor av vilka ”Vallvisor använda som vaggvisor” är en. När och av vem dessa visor använts som vaggvisor vet vi inte säkert, men flera av varianterna är upptecknade i Finland under 1800-talet. En jämförelse med Sinikka Segerståhls

doktorsavhandling om vaggvisor i Kvevlax i Österbotten visar att flera av dem har levt kvar, bland annat denna som Nordlander återger från Vasatrakten i slutet av 1800-talet och som Segerståhl (2011:59) i sin tur samlat in på 1960-talet. Ordet runka i visan är ett verb som ursprungligen betyder röra sig fram och tillbaka: svaja, gunga, vagga, vackla, vicka.

Tuss ro, lever han än?
 Jo män, lever han så.
 Björken hon rongker och vaggan hon går,
 barnet har sovi alt sedan i går.
 Ta en sko
 å mjölk en ko
 å je åt barne drikka.
 (Nordlander [1886]:[43].)

Vallkvädenas formelartade språk ("tullul på logen") liknar de fraser som gärna återkommer vid vaggandet av ett barn ("vyssan lull", "tuss lull"), vilket kan vara en orsak till att de använts som vaggvisor. Ordet lulla kan både vara ett substantiv i betydelsen vaggan som barnet sover i ("låt lullan gå") och ett verb i betydelsen att vagga eller gunga någon/något ("tussa lulla litet barn"). Dessutom har det använts i betydelsen sova (SAOB). Men det kan också ha att göra med att samma visor sjungits vid helt olika tillfällen. Att valla djuren var ofta ett arbete för familjens döttrar och samma döttrar kunde ha ansvar för att passa sina yngre syskon, vilket gjorde att vallvisor som passade återanvändes som vaggvisor (Reimers 1983:103). Bland vaggvisorna som kan härledas till folkvisorna är för övrigt "Ro, ro till fiskeskär" i olika varianter en av de populäraste än i dag (se Henriksson under utgivning a).

Utöver folkmusiken och barnvisorna finns populärmusiken representerad i frågelistsvaren med exempel från artister som Carola, Ted Gärdestad, Thomas Ledin, The Mamas and the Papas, Rickard Eklund och Käärijä. Att

det möjligen inte är en regelrätt vaggvisa som sjungs tar inte ifrån den egenskapen av vaggvisa, eftersom den används för just detta ändamål. Människors redogörelser visar att nästan vilken verbal musik som helst kan bli en vaggvisa om den bara sjungs på rätt sätt – i det här fallet med mjuk och sövande röst med målet att skapa en lugn och vilsam ljudbild att somna till.

” Då jag var barn så sjöng min mor om kvällen tillika som hon såg till elden i sovkammaren. Sångerna var inga renodlade vaggvisor utan sådana sånger som sjöngs annars till vardags. Det kunde vara skillingtryck eller andra stycken som morsan snappat opp från radion eller som mina äldre syskon lärt sig i skolan och sedan sjöng här hemma. En del sånger kunde nog hamna under bältet fast inte vi ungar uppfattade det så. Typ Ifjol så gick jag med herrarna i hagen ... (Man född 1949.)

I familjer byggs en egen repertoar upp som kan bestå av alla de olika slags vaggvisor som beskrivits ovan. Ibland sjunger mamma och pappa olika visor, ibland nattar även äldre generationer och bidrar med sina favoriter. De lite äldre barnen framför önskemål och nya visor tillkommer. Olika språk och dialekter kan föras vidare eller presenteras genom visorna som sjungs. En kvinna född 1984 berättar hur hon sjunger "Gud som haver barnen kär" först till det som hon kategoriserar som den "svenska melodin" och sedan till den "finska", alltid i samma ordning, som för att knyta ihop olika traditioner. I Sverige och Finland används två olika melodier av Ivar Widéens (1871–1951) tonsättning av psalmen (Sarelin u.å.), men bönen kan också sjungas på till exempel melodin till "Blinka lilla stjärna". Texten bygger dels på en folklig bön tryckt första gången 1780 i kronprinsen Gustaf Adolfs *Barnabok*, dels har Siri Dahlqvist (1889–1966)

författat ytterligare fyra verser. Gränsen mellan aftonbön och vaggvisa är ibland otydlig eftersom aftonbönen kan sjungas, antingen för barnet eller med barnet, eller så ingår en talad aftonbön i nattningsproceduren tillsammans med sjungna visor. Vaggvisorna har också en förmåga att binda ihop generationer, som i nästa exempel där farmor, farfar och mormor (här kallad momi) förknippas med specifika visor.

” Med storbarnet var det alltid samma fyra vaggvisor: Sininen uni (som momi sjöng för mig när jag var barn), Brahms vaggvisa (Nu i ro slumra in, som farmor sjöng för mig när jag var barn), Joutuin vain nyt Nukku-Matin luo (momi igen) och Fredmans epistel n:o 81 (Märk hur vår skugga, ett minne av dels farfar, dels mina studentkörstider). (Kvinna född 1977.)

Genom kombinationen av olika visor förknippade med olika människor och olika tider skapas en personlig sångskatt med tentakler åt många håll. Även om det lilla barnet inte vet varifrån sången kommer eller vem som sjungit den tidigare kan det spela roll för sångaren som för vidare ett kulturellt arv.

Vaggvisorna som vardagligt kulturarv

Genom analysen av frågelistan ”Vaggvisor och godnattsånger” och kontextualiseringen av äldre insamlat material framträder ett vardagligt sjungande med en mycket tydlig funktion, som

spelar roll i dagsrutinerna i många barnfamiljer. Vaggvisan som genre omfattar ett formelspråk som gör att också äldre vaggvisor används i samtiden, men samtidigt finns det utrymme för improvisation och anpassning, som att sjunga alla snappsånger man kan eller visksjunga för att säkert inte väcka barnet mellan vakenhet och sömn. Vaggvisor är en öppen genre med givna inslag i form av regelrätta vaggvisor oavsett om de är nya eller gamla. Med regelrätta menas här visor som uppfattas som enbart vaggvisor, ofta för att de enbart sjungs i dessa situationer och innehåller motiv som handlar om att barnet ska sova eller somna. Samtidigt ger den öppna genren sångarna möjlighet att välja vad som passar dem själv, eller barnet bäst. Att sova barn med sång är en ritual som underlättar i vardagen men också skapar utrymme för närhet och kontakt mellan barn och vuxen.

” För mig är vaggvisorna ett kulturarv och en ritual, en trygghet för barnet. Jag gillar också att sjunga fast jag aldrig gör det annars, och tänker ofta på min mormor som sjöng och trallade. (Kvinna född 1985.)

Vi har att göra med ett sjungande som för många kan vara kravlöst, även om frågelistsvaren också omfattar de som inte ens vill eller upplever sig kunna sjunga i mörkret hos ett litet barn. Den intima sångstunden skapar trygghet och fokuserar helt på det lilla barnet i relation till den vuxna. Vaggvisor och sjungandet av dem blir ett kulturarv som binder ihop generationer både bakåt och framåt i tiden.

Källor och litteratur

Arkivkällor

Svenska litteratursällskapet (SLS), Helsingfors

FMI 542 frågelistan "Vaggvisor och godnattsånger", 2025

Litteratur

Arwidsson, Adolf Iwar 1842. *Svenska fornsånger 3. En samling af kämpavisor, folk-visor, lekar och dansar, samt barn- och vallsånger.*

Egner, Thorbjørn 1954 [1953]. *Klas Klättermus och de andra djuren i Hackebackeskogen.* Stockholm: Bonniers.

Espeland, Velle 2009. "Vår Gud han har en gammel Ford' – hvordan tekstene forandrer seg". *Tradisjonell sang som levende prosess. Nordiske studier i stabilitet og forandring, gjentakelse og variasjon.* Red. Lene Halskov Hansen, Astrid Nora Ressem & Ingrid Åkesson. Novus, [23]–38.

Frykman, Jonas & Orvar Löfgren 2019. *Den kultiverade människan. 2:a omarbetade upplagan.* Malmö: Gleerup.

Blom, Ådel Gjøstein 1977. *Folkeviser i arbeidslivet.* Universitetsforlaget.

Henriksson, Blanka, Charlotta Hyltén-Cavallius & Sverker Hyltén-Cavallius 2024. Vaggvisor och godnattsånger. Kärlek, kontinuitet, kulturarv och trygghet. *Kulturanalyser. Blogg för etnologi, folkloristik och kulturanalys* 19.12.2024. <https://blogs.abo.fi/etnologi/2024/12/19/vaggvisor-och-godnattsanger/>

Henriksson, Blanka (under utgivning a). "Två välsjungna vaggvisor". *Folkloren lever – hundra år av folkloristik vid Åbo Akademi* (arbetstitel). Red. Lena Marander-Eklund & Blanka Henriksson. Libraria.

Henriksson, Blanka (under utgivning b). "Konsten att sjunga en vaggvisa eller vaggvisan i konsten". *Bildlore 2.0 – en metodbok i bildanalys* (arbetstitel). Red. Lars-Eric Jönsson & Fredrik Nilsson. Lund.

Nordlander, Johan [1886] 1971. *Svenska barnvisor och barnrim.* Facimileutgåva med tillägg, inledning och register av Lars Furuland. Hagalund: Bok & Bild.

Peterson, Annie (red.) 1943. *Nu ska vi sjunga. Sångbok för de första skolåren.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Quiñones, Marta Garcia, Anahid Kassabian & Elena Boschi (red.) 2013. *Ubiquitous musics. The everyday sounds that we don't always notice.* Burlington, VT: Ashgate.

Ramsten, Märta 1980. "Jag vet så dejlig en ros'. Om folklig vissång". *Folkmusikboken.* Red. Jan Ling, Märta Ramsten & Gunnar Ternhag. Stockholm: Prisma.

Reimers, Lennart 1983. *Alice Tegnér's barnvisor.* Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen. Göteborg: Edition Reimers.

- Rosenberg, Susanne 2009. "Variation – ett sätt att tänka. Om några sångares variation och analysmetoder för att undersöka denna". *Tradisjonell sang som levende prosess. Nordiske studier i stabilitet og forandring, gjentakelse og variasjon*. Red. Lene Halskov Hansen, Astrid Nora Ressem & Ingrid Åkesson. Oslo: Novus, 157–180.
- Sabó, Mátyás 1971. "Barnarbete i agrarsamhället". *Fataburen. Nordiska museet och Skansens årsbok*. Stockholm: Nordiska museet.
- SAOB. *Svenska Akademiens ordbok 1893–2023*. Uppslagsordet "lulla".
- Sarelin, Birgitta u.å. "Psalm 493 Gud som haver barnen kär". *Psalmboken på nätet. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland*. <https://psalmbok.fi/psalm-493-gud-som-haver-barnen-kar/>.
- Segerståhl, Sinikka 2011. *Vaggvisor i Kvevlax. Språkliga strukturer och konstruktioner*. [Diss.] Helsingfors universitet.
- Stenbäck, Olle 2016. *Den ofrivillige lyssnaren. Möten med butiksmusik*. [Diss.] Göteborgs universitet.
- Toelken, Barre 1989. "Ballads and folksongs". *Folk groups and folklore genres. An introduction*. Red. Elliott Oring. Logan: Utah State University Press, 147–171.
- Turner, Victor 1969. *The ritual process. Structure and anti-structure*. London: Routledge & Kegan Paul.